

2005. 2005. december 16.

Alig hiszem, hogy Magyarország igazságtalanabb lenne, mint bármely más szocializmusból jövő új polgári ország.

Régóta szó van "két Magyarországról". A Korridor kutatócsoport legújabb kötetében már "Magyarországekrol" is beszélnek. Tényleg ilyen mértékű a megosztottság?

1. Éles politikai-társadalmi ellentétek észlelhetők Közép-Kelet-Európa korábbi volt szocialista országaiban és így Magyarországon is? Ez több mint 40 év szocializmusa után szinte magától értetődő. A kádári konszolidáció romjai között élünk? Igen, de a romok egy része még életképes. A kádári konszolidáció az 1960-as évek elején egy sajátos "felvilágosult abszolutizmus" tudatos társadalom- és gazdaságpolitikáján nyugodott, amely élhető-lakható szocializmust kíván nyújtani az ország lakosságának anélkül, hogy kiváltaná a Szovjetunió haragját. Ebből adódott a magyar gulyáskommunizmus, azaz a nyárspolgári-kispolgári életmód, és a tűrhetőbb életszínvonal, amelyhez hozzátenném még a hetvenes évek közepétől a kisvállalkozásokat, a piaci elemek fokozatos erősödését a lakosság körében is, továbbá az úgynevezett puha diktatúrát, azaz a többi országnál nagyobb "szocialista demokráciát" és a kvázi jogállamiságot, a konszolidált állami működést jórészt törvényi szabályozás alapján, az informális pártirányítás viszonylagos önkorlátozásával.

2. Ez a sajátos szocializmus tette lehetővé a nyolcvanas évek végén, hogy a rendszerváltozás - szemben több más országgal - alapvetően evolutív fejlődés és ne forradalom útján menjen végbe. Szinte fokozatosan belenőttünk a rendszerváltozásba, amely azonnal végrehajthatóvá vált, mihelyt a nemzetközi fejlemények (a Szovjetunió katonai hatalmának összeomlása) ezt lehetővé tették. No de az evolutív rendszerváltozás egyben azt is jelenti, hogy a kádári "szocializmus" egyes intézményei nem romok, velünk együtt élnek előnyös és hátrányos oldalaikkal együtt. Ugyancsak a jórészt a korábbi szocialista hatalom "emberei" által "felülről vezérelt" rendszerváltozás következménye az - hiszen a gulyáskommunizmusban a valódi belső politikai ellenzék szükségképp igen szűk és gyenge volt -, hogy a politikai-gazdasági hatalom "posztkommunista" jellege megmaradt a rendszerváltozás után is. A Gál Zoltán vezette Belügyminisztérium és a tanácsi apparátus által zökkenőmentesen lebonyolított 1990-es első szabad választások után nem lehetett a "korábbi kommunista" vezetőket száműzni a politikai életből. Persze, nem mellékes az sem, hogy az úgynevezett polgári rendszerváltó pártok is tele voltak-vannak volt párttagokkal. Az új magyar társadalom személyekben rejlő posztkommunista vonásait tehát csak az idő múlása szüntetheti meg.

3. Konszolidációs ígéret, a nyugati életmód és életszínvonal gyors elérésének ígérete a rendszerváltozáskor nem hangzott el - még burkoltan sem. Jóléti rendszerváltozásról tehát eleve nem lehetett szó, és egy ilyen kísérlet - gazdasági megalapozottság hiányában - 2002-2003-ban is csak csödbe mehetett. A szocializmus egyenlőségképéhez, a csekély munkanélküliséghez szokott, a lángost szerető, de a lángossütőket utáló "idősebb Magyarország" a piacgazdaság hátrányait természetesen romló társadalmi közérzettel élte át. Az átalakulási folyamatok szükségképp erős korrupciós jelenségekkel is összefűződtek, a meglehetősen parvenü új politikai, illetve tőkés réteg jó része még egyáltalán nem társadalmi elit, a politikai kultúra csekély. Az új államgépezet dőcög, gigantikus mérete ellenére a teljesítőképessége kicsi, szakmai színvonala - közigazgatási reform híján - romlik. A felzárkózáshoz szükséges nagy társadalmi-gazdasági átalakítások végrehajtásához eddig nem volt erő. Az Európai Unióban már nem lehetünk a "legfejlettebb reformország", mint ahogy a szocializmusban, illetve a rendszerváltásban voltunk, vezető szerepre az EU-ban nem törekedhetünk. De ha szervesen beilleszkedünk az unió "középsorúainak" sorába, ha

fokozatosan, 20-30 év alatt felzárkózunk az élmezőnyhöz, ha Észak-Európához, mondjuk a skandináv demokráciamodellhez közelítünk a dél-európai olasz-spanyol-portugál-görög mentalitással és életmóddal szemben, úgy az ország fejlődni, a társadalmi közérzet javulni fog. Az új nemzedékek szinte magától értetődően európai állampolgárként lesznek magyarok, végső soron nem keserű, hanem optimista modernizáció fog végbemenni Magyarországon.

Félrevezető tehát a szenvedő Magyarország képe.

4. Két Magyarországról szó sem volt 1988-1998 között. A két Magyarország a "több mint rendszerváltás" 1998-as stratégiájának terméke, amellyel nagy politikai sikereket is arattak, de jelentős társadalmi veszteségeket is okoztak. A Fidesz-kormányzat által 1998-ban kialakított egészségpályás letámadásnak előnyös oldalai is voltak - pl. a poshadt állóvíz felkavarása, a jogállamiság eltűnésével szemben az eredményesség, a hatékonyság hangsúlyozása a kormányzásban. Összességében azonban szerintem káros volt ez a politikai stratégia, mert kiélezte a társadalom törésvonalait, túlpolitizálta a társadalmat, bevitte a családba, a munkahelyre, a mindennapi életbe a politikai türelmetlenséget és intoleranciát, a politika sarát. A Medgyessy-kormány programja az egységes Magyarországhoz való visszatérés ígérletét tartalmazta. De a választások után tovább folyó, kiéleződő politikai harcban, a kormány legitimitásának állandósult kétségbe vonása mellett az MSZP-SZDSZ-kormány is belesodródott ebbe a "mi" és "ti" hatalmi felfogásba, a médiamarketing populáris kormányzásba, a perlési politizálásba stb., amelyet a Fidesz részéről korábban jogosan kifogásolt.

5. Szerintem azonban nincs két Magyarország, legfeljebb annyiban, amennyiben a kettősség mindannyiunkban ott lakozik. Mindenekelőtt nincs tisztán jobb- és tisztán baloldali Magyarországon. Némi leegyszerűsítéssel: van egy konzervatív középjobb polgári pártunk, az MDF, és van egy liberális középbal pártunk, az SZDSZ, de ezek most nem meghatározó pártok. A Fidesz és az MSZP viszont "néppártok", "gyűjtőpártok", amelyben jobb- és baloldali politikai elemek keverednek. Az elmúlt tizenöt évben átlagban és összességében például az MSZP gazdaságpolitikája jóval jobboldalibb volt a Fideszénél, és nemcsak a privatizáció kérdésében. Az MSZP-SZDSZ-kormány Amerika- és Európa-politikája is jóval "konzervatívabb", mint a Fideszé - talán csak a nemzeti gondolat, a határon túli magyarok ügyeinek kezelése, illetve a szociálpolitika terén mutatott a Fidesz jobboldalinak mondható politikai jegyeket.

Társadalmilag-gazdaságilag vagy területileg is szétestünk volna két Magyarországra? Nem hiszem. Nem áll módomban kételkedni a társadalmi különbségek növekedésére, avagy a szegénység mélyülésére vonatkozó adatokban, bár a DEMOSZ Hungary országauditja szerint a társadalmi különbségek kevésbé nőttek nálunk, mint szomszédainknál. A szegénység mutatói szomorú számok, ugyanakkor miért feledkezünk el arról az ugyancsak nehezen vitatható tényről, hogy egy-másfél millió ember ma jobban él Magyarországon, mint a nyolcvanas évek végén? Magyarország nem a néhány ezer milliomos és a több millió koldus országa - pedig ilyen országok is akadnak szomszédságunkban. És ha mondjuk egy és fél millió lakost teszünk az egyik szélre és három milliót a másikra, akkor találunk mintegy hatmillió honpolgárt, azaz a társadalmi többséget, amely lényegében szinten tartja magát "középen", nehezen, de alkalmazkodik az új helyzethez. Ők töltik meg este a kisvendéglőket, ők építkeznek, cserélik ki a kocsijukat jobbra, bolyonganak a horvát tengerparton, tapossák le egymást karácsonykor a bevásárlóközpontokban.

Több mint ötszázezer egyéni vállalkozónk - pesszimista becslés szerint - fele ma már nem kényszer-, hanem valódi mikrovállalkozó, több mint százezer betéti társaságunk, majdnem kétszázezer kft.-nk fele - nagyon-nagyon pesszimista becslés szerint - valódi kis- és középvállalkozás. A magyar vállalatok már terjeszkednek külföldön, megjelentek a magyar

multik stb. Nincs tömeges munkanélküliség, alig vannak sztrájkok, tömegtüntetések. Kezd kialakulni a mosolygó Magyarország. Hiller István pártprogramjának alaptétele volt, hogy Magyarország szabad, de nem igazságos. Én viszont aligha hiszem, hogy Magyarország igazságtalanabb lenne, mint bármely más szocializmusból jövő új polgári ország. Igazságtalanabbak lennénk, mint mondjuk Görögország vagy Portugália? Ausztria teljesen igazságos? Van-e egyáltalán igazságos ország a világon?

6. Ezért úgy gondolom, "Magyarországek" (Lengyel László) sincsenek. Vannak persze társadalmi törésvonalak, bár a különbségek csökkennek. Vannak fejlettebb és fejletlenebb régiók. Vannak inkább urbánusok és inkább népiesek. Vannak, akik erősebben nemzeti érzelműek és jobban aggódnak a globalizáció árnyoldalai miatt, és vannak, akik szeretik a hazájukat, de erősebben európeerek és a globalizáció előnyeit jobban hangsúlyozzák, mint hátrányait. Vannak, akik nagyobb fontosságot tulajdonítanak a határon túli magyarság ügyének, vannak, akik kevesebbet, de azért a magyar nemzet egységét az utóbbiak is fontosnak tartják. Vannak, akik kedvezőbben ítélik meg a Kádár-rendszert, és vannak, akik az eredendő bűnt erősebben hangsúlyozzák (akinek '56 után börtönben volt az apja, valószínűleg az utóbbiak közé tartozik). Hasonló törésvonalak Németországban, Angliában vagy Franciaországban is léteznek, de ettől még nincs sok Németország, Anglia vagy Franciaország. Törésvonalainkat tehát nem szabad abszolutizálni - egységes Magyarországekban kell gondolkodnunk. Ha a két Magyarország pusztán politikai jellegű koncepcióját nem engedjük érvényesülni, a fejlődő-modernizálódó Magyarországek a társadalmi-gazdasági törésvonalak lassan halványulni fognak, persze anélkül, hogy véglegesen eltűnnének és nyilván új törésvonalak is keletkeznek.

A fő feladat a politikai hisztéria megszüntetése, a politikai harc visszaszorítása a mindennapi életből. A lakosság, a média éreztesse a pártokkal, hogy elege van a botránypolitizálásból. Választások ide, választások oda, álljanak helyre a különböző politikai beállítottságú emberek közös baráti társaságai, civil szervezetei. Kulturált parlamenti vetélkedésre, választási küzdelemre van szükségünk. A választás nem élet-halál harc, hanem demokratikus "játék". A lakosság nyugodtan élhessen, akár a jobbközép, akár a balközép kormányoz, a közigazgatásban ne legyen kormányváltáskor tömeges személycsere. A politikai pártok kölcsönösen ismerjék el egymást legitimnek és demokratikusnak, a parlamenti váltógazdaság pedig a polgári társadalmak életének "normál" része. Ha ezt felfogjuk, közös és "normális" Magyarországekunk lesz, amely a 2006-os kormányzati periódusban akár balközép, akár jobbközép kormány mellett végre nekifoghat a régóta halogatott nagy intézményi reformoknak, a kormányzati szervezet, a helyi területi közigazgatás, az egészségügy, a társadalombiztosítás megújításának.

Sárközy Tamás

a szerző egyetemi tanár